

Ἐπὶ τῆς προεδρείας τοῦ Παινλεβὲ καὶ ἐν πλήρει μετ' αὐτοῦ ἁρμονία ὑπεγράφη παρὰ τοῦ *Briand* τὸ σύμφωνον ταῦ *Locarno*.

Ἐξελέγη καὶ πρόεδρος τῆς Βουλῆς κατὰ τὰ ἔτη 1924 καὶ 1925.

Τελευταῖον ἐν ἔτει 1932 διετέλεσεν Ὑπουργὸς τῆς Ἀεροπορίας εἰς τὴν τρίτην Κυβέρνησιν *Herriot* καὶ τὴν ὑπὸ τὸν *Paul Boncour* διάδοχον αὐτῆς.

Τὴν 1ην Μαΐου, βραχὺν χρόνον μετὰ τὴν ἐκλογὴν αὐτῆς ὡς ἀντεπιστέλλοντος τῆς Ἀκαδημίας ἡμῶν μέλους, ἀπεβίωσεν ἡ Γαλλίς λογία Ἄννα κόμησσα *de Noailles*. Τὸ ποιητικὸν αὐτῆς ἔργον ἐξῆρε δι' ἐμπνευσμένου ἀληθῶς λόγου ὁ συνάδελφος κ. Παλαμᾶς κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς Ἀκαδημίας τῆς 11 Μαΐου 1933.

Ἄϊδιος ἔστω ἡ μνήμη τῶν ἀπελθόντων ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ συναδέλφων.

Η ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

§ 1. Τὸ νέον Δημοκρατικὸν ἡμῶν Σύνταγμα, ὑπογραφέν, δημοσιευθὲν καὶ ἰσχύον ἀπὸ τῆς 3 Ἰουνίου 1927, ὀρίζει ἐν ἄρθρῳ 22 τὰ ἑξῆς :

« Ἡ ἐργασία, ἥ τε πνευματικὴ καὶ σωματικὴ, διατελεῖ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Κράτους, μεριμνῶντος συστηματικῶς ὑπὲρ τῆς ἠθικῆς καὶ ὕλικῆς ἐξυψώσεως τῶν ἐργαζομένων τάξεων, ἀστικῶν καὶ ἀγροικῶν ».

Ἡ διάταξις αὕτη, μὴ ὑπάρχουσα εἰς τὰ παλαιότερα Ἑλληνικὰ Συντάγματα, εἶναι ἐξ ἐκείνων, αἵτινες, εἰσαχθεῖσαι εἰς τοὺς καταστατικούς χάρτας τῶν νεωτέρων ἰδίως πολιτευμάτων ἀπὸ τοῦ Γερμανικοῦ καὶ ἐντεῦθεν, διαλαμβάνουσι γενικούς θεωρητικούς κανόνas, συνιστῶντας ἀπλᾶς κατευθυντηρίους γραμμὰς διὰ τὸν κοινὸν νομοθέτην, εἰς ὃν ἐπαφίεται ἡ ὅλη δημιουργία τῶν σχετικῶν θεσμῶν, διατυποῦσα, ὡς ἐλέχθη, ἐνδεικτικὸν μόνον τοῦ μέλλοντος νόμου τίτλον.

Πρὸς ἀκριβῆ ἀντίληψιν καὶ ὀρθὴν ἐρμηνείαν τῶν ἐν τῷ ἄνω ἄρθρῳ περιεχομένων ὀρισμῶν, συμβάλλει γὰ ἐξετασθῆ ἐν πρώτοις ἡ, καθ' ὃν χρόνον ἐθεσπίσθησαν, νομικὴ κατάστασις τῶν ἐργαζομένων τάξεων παρ' ἡμῶν.

Αὐτομάτως οὕτως ἡ νομοθετικὴ ὕλη, ἣτις πρόκειται γ' ἀποτελέσει θέμα τῆς παρούσης μελέτης, διαστέλλεται εἰς τὴν πρὸ καὶ τὴν μετὰ τὸ κρατοῦν Σύνταγμα.

Α'

§ 2. Ἦδη πρὸ πάσης ἐν τῷ ἡμετέρῳ πολιτεύματι ἀναγραφῆς τοιαύτης διατάξεως, τὸ δικαίωμα τῆς ἐργασίας εἶχε τεθῆ ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ καὶ εἰς πάντα τὰ παλαιότερα συντάγματα ἀναγεγραμμένου κανόνος τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας, ἧς μέρος ἀνεκάθεν ἐθεωρήθη ἡ ἐλευθερία τῆς ἐργασίας.

Τὸ ἄρθρον 4 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1844 ἔφερεν : « Ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία εἶναι ἀπαραβίαστος· οὐδεὶς καταδιώκεται, συλλαμβάνεται, φυλακίζεται ἢ ἄλλως πως

περιορίζεται, εἰμὴ ὁπόταν καὶ ὅπως ὁ νόμος ὁρίζει». Ἐπὶ λέξει ἡ διάταξις αὕτη ἐπαναλαμβάνεται ἐν τῷ Συντάγματι τοῦ 1864, ἀμετάβλητος δὲ διέμεινε καὶ κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1911 ἀναθεώρησιν αὐτοῦ. Ἐν ἄρθρῳ 10 δὲ τοῦ ἐν ἰσχύϊ Συντάγματος συνεπληρώθη ὡς ἔπεται: «Ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία εἶναι ἀπαραβίαστος· οὐδεὶς καταδιώκεται, συλλαμβάνεται, φυλακίζεται, ἀπελάνεται, ἐκτοπίζεται, ἢ ἄλλως πως περιορίζεται, εἰμὴ ὁπόταν καὶ ὅπως ὁ νόμος ὁρίζει».

Συνέπεια λοιπὸν τοῦ περὶ προσωπικῆς ἐλευθερίας συνταγματικοῦ δόγματος καὶ τμῆμα τῆς ἐλευθερίας ταύτης, κατὰ τοὺς ἡμετέρους ἐρμηνευτάς¹, εἶναι ἡ ἐλευθερία τῆς ἐργασίας, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας. Ἐπὶ ἀναλόγου δὲ ἀφετηρίας θεμελιοῦσι καὶ ἐν Γαλλίᾳ τὴν *Liberté du travail, du commerce et de l'industrie*².

Ἡ βάσις αὕτη ὑπῆρξεν ἐπαρκῆς διὰ τὸν ἡμέτερον κοινὸν νομοθέτην πρὸς δημιουργίαν προστατευτικοῦ τῆς ἐργασίας δικαίου, ἰδιαίτερος ἀναπτυχθέντος ἀπὸ τῆς μεταπολιτεύσεως τοῦ 1909, διὰ σειρᾶς νόμων τεινόντων εἰς περιφρούρησιν μὲν τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐργάζεσθαι, βελτίωσιν τῆς θέσεως τοῦ ἐργάτου καὶ ἐνίσχυσιν τῶν νομίμων δικαιωμάτων αὐτοῦ, εὐρύτεραν δὲ ρύθμισιν τῶν ὅρων τῆς ἐργασίας ἐκ τῆς ἀπόψεως τοῦ συμφέροντος τῶν τε ἐργαζομένων καὶ τῆς πολιτείας.

§ 3. Ἡ ἐλευθερία τῆς ἐργασίας δὲν δύναται τῷ ὄντι, γὰρ νοητῇ ἄκρατος καὶ ἀπόλυτος, ἐπὶ τῇ βάσει δὲ αὐτῆς ταύτης τῆς ἐν τῷ ἄνω ἄρθρῳ παρεμβαλλομένης ἐξαιρέσεως, ἐπιτροπέυσης τὸν περιορισμὸν τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας «ὁπόταν καὶ ὅπως ὁ νόμος ὁρίζει», τίθενται ὠρισμένοι φραγμοί, ὅροι ἢ ἀπαγορεύσεις.

Οὕτω διὰ τὴν ἄσκησιν ἐνίων ἐπαγγελμάτων, προϋποτιθέντων εἰδικὰ ἐφόδια γνώσεων ἢ ἐμπειρίας καὶ διατελούντων ἐν ἀμέσῳ ἐπαφῇ πρὸς τὴν κοινωνίαν, ἀπαιτεῖται ἡ βεβαίωσις τῆς ὑπάρξεως τῶν ὅρων τούτων διὰ σχετικῶν διπλωμάτων καὶ ἀδειῶν, ὡς τῶν ἱατρῶν, φαρμακοποιῶν, δικηγόρων, μηχανικῶν. Διὰ τῶν μέτρων τούτων κυριώτατα σκοπεῖται ἡ προφύλαξις τῆς κοινωνίας, ἀλλ' ἐν ταυτῷ ἐξυπηρετεῖται καὶ ἡ προστασία τῶν εὐσυνειδήτως ἀσκούντων τὰ τοιαῦτα ἔργα ἀπὸ τοῦ συναγωνισμοῦ τῶν στερουμένων τὰ προσόντα (ἐμπειρικῶν ἢ ἀγνρτῶν). Σκοπὸν παρεμφερῆ ἐν τῷ ἐμπορίῳ ἐπιδιώκει καὶ ἡ διὰ ποινικῶν καὶ ἀστικῶν κυρώσεων καταπολέμησις τοῦ ἀθεμίτου ἀνταγωνισμοῦ.

Ἀπὸ παραπλησίας βάσεως εἰς ἕτερα ἐπαγγέλματα ζητεῖται εἰδικὴ διοικητικὴ ἔρευνα καὶ ἄδεια, τὸ μὲν πρὸς ἐπίβλεψιν καὶ ἀσφάλειαν αὐτῶν τῶν ἐργαζομένων καὶ τῶν ἄλλων πολιτῶν (οἷον ἠλεκτρικαὶ ἐγκαταστάσεις, μεταλλευτικαὶ ἐργασίαι, οἰκοδομικαί, διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης μεταφοραί), τὸ δὲ ἀποτροπὴν ἄλλων ἐνοχλήσεων

¹ Ν. Ν. ΣΑΡΙΠΟΛΟΥ, Ἑλλ. Συνταγμ. δίκαιον, 3, 1918, σ. 31 ἐπ.

² ESMEIN, *Droit Constitutionnel*, ἐκδ. 1909 σ. 1024 ἐπ. DUGUIT, *Droit Constitutionnel*, 5, (1925), σ. 134 ἐπ. §§ 15-18.

τῆς κοινωνίας. Ἐνταῦθα ἀνήκει ἡ, κατὰ τὸν συνήθη ὄρον, ἐκ τῶν πόλεων ἀπομάκρυνσις «καταστημάτων ἐπικινδύνων, ἀνθυγιεινῶν ἢ ὀχληρῶν (*établissements dangereux, insalubres ou incommodes*)». Ἀνάλογοι ἠθικοὶ λόγοι ὑπαγορεύουσι τὴν προσηκουσαν τοποθέτησιν τῶν οἰκῶν ἀνοχῆς καὶ τὴν ἐπίβλεψιν τῶν μεσιτικῶν γραφείων.

Ἄλλης φύσεως περιορισμοὺς ἀπαρτίζουν τὰ ἐπιβαλλόμενα πρὸς τὸ συμφέρον αὐτῶν τῶν ἐργατῶν προστατευτικὰ μέτρα ὑγιεινῆς, ὥρῶν ἐργασίας, ἐβδομαδιαίας ἀναπαύσεως καὶ οἱ εἰδικοί ὄροι ἐργασίας γυναικῶν καὶ ἀηλίκων. Ταῦτα, ἐνδιαφέροντα καὶ τὴν δημοσίαν τάξιν, δὲν δύνανται κἂν νὰ ἐξαρτηθῶσιν ἢ ἀτονήσωσιν ἐκ τῆς ἀτομικῆς συναιρέσεως τοῦ ἐργάτου.

Πραγματικὴν ἀπὸ τῆς ἐλευθέρως ἐργασίας ἐξαίρεσιν δημιουργοῦσι τὰ μονοπώλια τοῦ Κράτους, εἴτε ἀμέσως ὑπὸ τοῦ ἰδίου εἴτε κατὰ παραχώρησιν αὐτοῦ ἰδρυόμενα. Ταῦτα δύνανται νὰ ἔχωσι ὡς δικαιολογίαν καὶ τὴν ἀριωτέραν ἐξυπηρέτησιν κοινωνικῶν συμφερόντων, ἢ θεραπείαν ἀναγκῶν ἀμύνης τοῦ Κράτους (παρασκευὴ πολεμικοῦ ὕλικου), εἴτε τὴν ἐξασφάλισιν καὶ ἐπίβλεψιν οὐσιωδῶν διὰ τὴν πολιτείαν ὑπηρεσιῶν, οἷον ταχυδρομείων καὶ συγκοινωνίας, ἢ προφύλαξιν τῆς υγείας, ὡς τὸ μονοπώλιον κινῆσης, καὶ τέλος ἀπλῶς σκοποὺς ταμιευτικούς (μονοπώλια καπνῶν, πυρρείων, παιγνιοχάρτων), ὅποτε τὸ οἰκονομικὸν συμφέρον τοῦ Κράτους ἀποβαίνει ἐπικρατέστερον τοῦ ἀτομικοῦ δικαιώματος τῶν πολιτῶν.

§. 4. Τῶν ἀνωτέρω θεμάτων ἐπελήφθη παρ' ἡμῶν ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἱκανὸν χρόνον πρὸ τῆς ψηφίσεως τοῦ κρατοῦντος Συντάγματος.

Τὰ παλαιότερα τοιαῦτα νομοθετήματα, ὡς ἦτο φυσικὸν διὰ τὴν Ἑλλάδα, σχετίζονται ἔνθεν μὲν πρὸς τὴν ναυτιλίαν, ἔνθεν δὲ πρὸς τὰς προϋιμότερον ἀναπτυχθείσας μεταλλευτικὰς ἐργασίας. Οὕτως εἰς τὸν νόμον ΧΛΘ' τῆς 29 Ἰουλίου 1861 ἀνατρέχει ἡ σύστασις τοῦ Ναυτικοῦ Ἀπομαχικοῦ Ταμείου, σκοποῦντος τὴν ἀσφαλιστικὴν προστασίαν τῶν ἐργατῶν θαλάσσης. Ἐπηκολούθησεν ὁ νόμος ΑΡΟΗ' τοῦ 1884 ἐπαναλαβὸν ἐξ ὑπαρχῆς τὴν σύστασιν καὶ ὀργάνωσιν τοῦ Ταμείου καὶ συνοδευθεὶς ὑπὸ κανονιστικοῦ διατάγματος ἀπὸ 14 Μαρτίου 1884 ἐξ 145 ἄρθρων, διάφοροι ἔτι τροποποιητικοὶ νόμοι, καὶ τελικῶς ὁ Γ'ΣΚ' τοῦ 1907 γενικὸς αὐθις ὀργανικὸς νόμος «περὶ ναυτικοῦ ἀπομαχικοῦ ταμείου». Συναφῆς δὲ καὶ ὁ νόμος ΓΧΙΖ' τοῦ 1910 περὶ τῆς διὰ σκαφάνδρων ἀλείας.

Ἀφ' ἑτέρου διὰ τοῦ ἄρθρου 31 τοῦ περὶ μεταλλείων Χγ' νόμου τῆς 27 Αὐγούστου 1861 ἐθεσπίσθη φόρος $10\frac{0}{10}$ ἐπὶ τοῦ καθαροῦ προϊόντος, πρὸς ἀπαρισμὸν ἀποθεματικοῦ κεφαλαίου διὰ τὴν βοήθειαν καὶ περίθαλψιν τῶν ἐργατῶν καὶ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν ἐν περιπτώσει δυστυχήματος, τῆς διαχειρίσεως κανονισθησομένης διὰ Διατάγματος. Τοιοῦτον ἐξεδόθη μόλις τῇ 31^ῃ Μαΐου 1882 «περὶ εἰδικοῦ ταμείου πρὸς βοήθειαν καὶ περίθαλψιν τῶν ἐν τοῖς μεταλλείοις ἐργαζομένων». Εἰσηγήσει δὲ

τοῦ ἀειμνήστου Φωκ. Νέγγη (τοῦ πρώτου τῆς Ἀκαδημίας ἡμῶν προέδρου) ἐψηφίσθη ὁ νόμος ΒΩΜΑ' τοῦ 1901 περὶ περιθάλψεως τῶν ἐν τοῖς μεταλλείοις παθόντων καὶ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν, τροποποιηθεὶς διὰ τῶν ΓΦΠΑ' τοῦ 1912 καὶ 2114 τοῦ 1920 καὶ εἶτα κωδικοποιηθεὶς διὰ Διατάγματος τῆς 23 Μαρτίου 1925.

Συστηματικώτερον μέριμναν ὑπὲρ τῶν ἐργατικῶν τάξεων ἐκδηλοῦσιν οἱ ἀπὸ τῆς ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς κατὰ τὰ ἔτη 1911-12 ψηφισθέντες νόμοι: ΓΦΑΒ' «περὶ συστάσεως Τμήματος Ἐργασίας καὶ Κοινωνικῆς Προνοίας ἐν τῷ Ὑπουργείῳ Ἐθνικῆς Οἰκονομίας», ΓΦΑΔ' «περὶ ὑγιεινῆς καὶ ἀσφαλείας τῶν ἐργατῶν καὶ περὶ ὠρῶν ἐργασίας» (κωδικοποιηθεὶς μετὰ τοῦ ἐπακολουθήσαντος νόμου 2193 διὰ Διατάγματος 25 Ἀυγούστου—15 Σεπτεμβρίου 1920), ΔΚΘ' «περὶ ἐργασίας γυναικῶν καὶ ἀνηλίκων», ΔΚΣ' «περὶ τῶν ὥρων ἰδρύσεως βιομηχανικῶν ἐργοστασίων», ΑΔ' «περὶ πληρωμῆς τῶν ἡμερομισθίων τῶν ἐργατῶν καὶ περὶ τῶν μισθῶν τῶν ὑπηρετιῶν καὶ ὑπαλλήλων», ΓΠΟΑ' «περὶ ἐκδικάσεως τῶν μεταξὺ ἐργοδοτῶν καὶ ἐργατῶν διαφορῶν, «περὶ πληρωμῆς μισθῶν καὶ ἡμερομισθίων» (κωδικοποιηθεὶς μετὰ σχετικῶν τινῶν διατάξεων τοῦ νόμου 2193 διὰ Διατάγματος 1 Ἀυγούστου 1920), ΑΚΗ' «περὶ κανονισμοῦ τῆς ὑπηρεσίας τῶν σιδηροδρομικῶν καὶ τροχιδρομικῶν ὑπαλλήλων», ὁ νόμος 551 τοῦ 1915 «περὶ εὐθύνης πρὸς ἀποζημίωσιν τῶν ἐξ ἀτυχήματος ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ παθόντων ἐργατῶν καὶ ὑπαλλήλων», κωδικοποιηθεὶς, μετὰ τῶν ἐπακολουθησάντων 2114 καὶ 2193 νόμων τοῦ 1920, διὰ Διατάγματος τῆς 24 Ἰουλίου 1920¹.

Μετὰ τὴν θύελλαν τοῦ παγκοσμίου πολέμου αἱ ἐπακολουθήσασαι συνθήκαι εἰρήνης ἀφιέρωσαν ἴδια κεφάλαια διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐργασίας (Συνθήκη Βερσαλιῶν ἄρθρ. 387-427 καὶ παανομοίωτοι Συνθήκη Saint Germain ἄρθρ. 332-372, Neuilly 249-289, Trianon 315-355). Κατὰ ρητὴν δ' ἐπιταγὴν αὐτῶν συνῆλθεν ἡ πρώτη συνδιάσκεψις τῆς ἐργασίας ἐν Οὐάσιγκτωνι τῇ 29 Ὀκτωβρίου 1919 ἐκπονήσασα σειρὰν σχεδίων συμβάσεων, ἐξ ὧν παρ' ἡμῖν ἐκυρώθησαν διὰ τῶν νόμων 2269 ἕως 2275 τοῦ 1920 αἱ ἀφορῶσαι: τὸν περιορισμὸν τῶν ὠρῶν ἐργασίας ἐν ταῖς βιομηχανικαῖς ἐπιχειρήσεσιν εἰς ὀκτὼ ὥρας καθ' ἡμέραν καὶ 48 καθ' ἑβδομάδα—τὰ μέσα προλήψεως καὶ καταπολεμήσεως τῆς ἀνεργίας—τὸν καθορισμὸν κατωτάτου ὁρίου ἡλικίας τῶν ἀνηλίκων εἰς τὰς βιομηχανικὰς ἐπιχειρήσεις—περὶ νυκτερινῆς ἐργασίας τῶν ἀνηλίκων—περὶ ἐργασίας τῶν γυναικῶν πρὸ καὶ μετὰ τὸν τοκετὸν—περὶ νυκτερινῆς ἐργασίας τῶν γυναικῶν.

Μνημονευτέα ἐπίσης τὰ Διατάγματα 30 Ἰουνίου 1922 περὶ ὥρων ὑγιεινῆς ἐν

¹ Περὶ τῆς πρώτης ταύτης Ἑλληνικῆς ἐργατικῆς νομοθεσίας πρὸς Δ. ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΙ, ἐν μεταφράσει *Herkenr* Ἐργατικὸν ζήτημα, 1, σ. 259 ἔπ. 2, σ. 345 ἔπ. Α. ΣΒΩΛΟΥ, Διεθνῆς διαρκῆς ὀργάνωσις τῆς ἐργασίας ἐν Δελτίῳ Συλλόγου Κοινωνίας Ἐθνῶν, 21, σ. 58 ἔπ. καὶ Α. ΑΝΔΡΕΑΔΟΥ, ἐργατικὴ νομοθεσία ἐν Ἑλλάδι ἐν τῷ αὐτῷ Δελτίῳ, 2, ἀρ. 7, σ. 23 ἔπ.

τοῖς ἀρτοποιεῖοις καὶ 4/16 Ἀυγούστου 1923 περὶ παροχῆς ἀδείας διὰ βιβλιαρίου πρὸς ἀρτοποιούς κλπ. βεβαιουμένης τῆς υγείας αὐτῶν χάριν ἀσφαλείας τῆς κοινωρίας.

§ 5. Παράλλῃως πρὸς τὸ δικαίωμα τῆς ἐργασίας συνεζητήθη καὶ ἡ εὐχέρεια τῆς ἀπεργίας, οὐχὶ τὸ μὴ ἐργάζεσθαι, ὅπερ παραμένει ἀνέγκλητον¹, ἀλλὰ ἡ ἀθρόα ἐγκατάλειψις ἐργασίας ὑπὸ τῶν ἐργατῶν, ὡς καὶ ἡ ὁμαδικὴ τούτων ἀποπομπὴ ὑπὸ τῶν ἐργοδοτῶν, ὅταν πραγματικὸς λόγος καὶ ἐπιδιωκόμενος σκοπὸς τοῦ μέτρου τούτου δὲν εἶναι ἡ διάλυσις τῆς συμβάσεως τῆς ἐργασίας, ἀλλ' ἔμμεσος ἐξαναγκασμὸς τοῦ ἐτέρου μέρους πρὸς τροποποίησιν τῶν μισθῶν ἢ ἄλλων ὄρων αὐτῆς, διὰ τῆς ἐμπροσθέντος ἀπειλῆς τῶν ἐκ τῆς (ἀποτόμου) διακοπῆς προσγενομένων ζημιῶν.

Τούναντίον ἡ περίπτωσις τῆς ὁμαλῆς λύσεως τοῦ ἐργατικοῦ συναλλάγματος περιεβλήθη καὶ δι' εἰδικῶν ἐγγυήσεων ὑπὸ τοῦ νομοθέτου, προνοήσαντος πρὸς περιφρούρησιν τῶν συμφερόντων ἑκατέρου τῶν μερῶν, δι' ἐγκαίρου προειδοποιήσεως καὶ ἐν παραλείψει ταύτης ἀναλόγου ἀποζημιώσεως (Νόμος 2112 τῆς 11/18 Μαρτίου 1920 «περὶ καταγγελίας τῆς συμβάσεως ἐργασίας ἰδιωτικῶν ὑπαλλήλων» ἐπεκαθεῖς καὶ εἰς τοὺς ἐργάτας διὰ Διατάγματος 10/18 Ἰουλίου 1920 καὶ συμπληρωθεῖς διὰ μεταγενεστέρων νόμων).

Ἡ παρὰ τοὺς νομίμους τούτους ὁρισμοὺς καὶ τὰς ἐκ τῆς συμβάσεως παραγομένας ὑποχρεώσεις ἀπότομος διακοπὴ τῆς ἐργασίας δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀνστηρῶς θεμιτὴ, ὥστε ν' ἀναχθῇ καὶ εἰς δικαίωμα, ἐνῶ συνεπάγεται ἀστικὰς τοῦλάχιστον εὐθύναις.

Αἱ παλαιότεραι νομοθεσίαι, ἐκπροσωποῦσαι ἰσχυρότερον τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀστυνομικοῦ Κράτους, ἐχαρακτήριζον τὴν ἀπεργίαν καὶ ὡς ποινικῶς διωκτέον ἀδίκημα ὑπὸ δεδομένους ὄρους, οὓς ὡς ἐξῆς διετύπου ὁ Ποινικὸς ἡμῶν Νόμος, ἄρθρ. 167 ὑπὸ τὸν τίτλον «ἠθρασύτης κατὰ τῆς ἀρχῆς». Ἐργοστασιάρχαι καὶ χειροτέχναι, οἵτινες πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν παραπόνων των συναποφασίζουσι τὴν παῦσιν τῆς βιομηχανίας των, προσκαλοῦσιν εἰς τοιαύτην συμφωνίαν ἢ ἀπειλοῦσι δι' αὐτῆς τὴν ἀρχὴν ἐργάται διαφόρων ἐργοστασίων καὶ χειροτεχνείων, οἵτινες διὰ φαινόμενα παράπονα κατὰ τῶν πρωτεργατῶν ἢ κατὰ τῆς ἀρχῆς, συναποφασίζουσι τὴν παῦσιν τῆς ἐργασίας των, ἢ προσκαλοῦσιν εἰς τοιαύτην συμφωνίαν ἢ ἐπαπειλοῦσι δι' αὐτῆς, τιμωροῦνται μὲ φυλάκισιν τὸ πολὺ τριῶν μηνῶν, ἐὰν διαταχθέντες παρὰ τῆς ἀρχῆς δὲν ὑπακούσωσι στάσεως δὲ ἐντεῦθεν ἀναφύσεισης, ὅσοι ἐνήργησαν τὴν συμφωνίαν ἢ ἐπροκάλεσαν πρῶτοι εἰς ταύτην, τιμωροῦνται ὡς ἀρχηγοὶ τῆς στάσεως» Π. Ν 172 ἐ. 585 ἐ.

¹ Καίτοι εἰς νεότερα πολιτεύματα ἀναγράφεται τὸ ἀντίθετον, ὡς καθαρῶς ἠθικὸς κανὼν, ἄνευ νομικῆς κωρώσεως· Γερμ. Σύνταγμα 163 «ἐκαστος Γερμανὸς ἔχει τὸ ἠθικὸν καθήκον, χωρὶς ἐκ τούτου νὰ θίγεται ἡ προσωπικὴ του ἐλευθερία, ὅπως χρησιμοποιῇ τὰς πνευματικὰς καὶ σωματικὰς αὐτοῦ δυνάμεις, καθ' ὃν τρόπον ἀπαιτεῖ τὸ κοινὸν συμφέρον».

Ἐν Γαλλίᾳ αἱ ἀντίστοιχοι διατάξεις τῶν ἄρθρ. 414-416 τοῦ Ποινικοῦ Κώδικος μετερρρυθμίσθησαν ἐπὶ τὸ ἡπιώτερον διὰ τοῦ νόμου τῆς 25 Μαΐου 1864, οὗ εἰσηγητῆς ὑπῆρξεν ὁ *Emile Ollivier*, περιστείλαντος τὸ ἀξιόποιον μόνον κατὰ παντός, ὅστις διὰ βιαίων μέσων, χειροδικίας (*voies de fait*) ἀπειλῶν ἢ ἀπατηλῶν τεχνασμάτων ἐπιφέρει ἢ διατηρεῖ ἢ πειρᾶται νὰ ἐπιφέρει ἢ διατηρήσῃ παῦσιν ἐργασίας κατὰ συνεννόησιν (*concertée*), ἐπὶ σκοπῶ νὰ ἐξαναγκάσῃ ὑφῆρσιν ἢ μείωσιν μισθῶν ἢ προσβάλλῃ τὴν ἐλευθέρων ἀσκησιν βιομηχανίας ἢ ἐργασίας.

Παρ' ἡμῖν ἡ ἀνωτέρω διάταξις τοῦ Ποινικοῦ νόμου, (ἧς ἡ κατάργησις ὑπεστηρίχθη καὶ πρότερον ἤδη ὡς ἀπόρροια τῶν ἄρθρ. 10 καὶ 11 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1864¹) ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ νόμου 2111 τῆς 11/18 Μαρτίου 1920 περὶ ἀδικημάτων κατὰ τῆς ἐλευθερίας τῆς ἐργασίας, ὅστις, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Γαλλικοῦ, περιέστειλε τὸ ἀξιόποιον τῆς ἀπεργίας εἰς τὰς περιπτώσεις χρήσεως βίας ἢ ἀπειλῶν. ἀνέγραψε δὲ ὡς ἴδιον ἀδίκημα τὸ καλούμενον *sabotage*, διὰ τῶν ἐπομένων :

Ἄρθρ. 1. Μὲ φυλάκισιν 7 ἡμερῶν μέχρις 1 ἔτους καὶ μὲ χρηματικὴν ποινὴν μέχρι 500 δραχμῶν ἢ μὲ τὴν ἐτέραν μόνον τῶν ποινῶν τούτων τιμωρεῖται. α') ὅστις, ἵνα ἐξαναγκάσῃ ἐργοδότην εἰς μεταβολὴν τῶν ὄρων τῆς ἐργασίας, ἢ νὰ παρεμποδίσῃ ὅπωςδήποτε τὴν ἐλευθέρων ταύτης ἀσκησιν προκαλεῖ διακοπὴν τῆς ἐργασίας μεταχειριζόμενος πρὸς τοῦτο ἀπειλάς, βίαν ἢ χειροδικίαν κατὰ τῶν ἐπιθυμούντων νὰ ἐργασθῶσι. β') ὅστις ἐπὶ τῶ ἀντῶ σκοπῶ καὶ διὰ τῶν αὐτῶν μέσων ἐπιδιώκει τὴν ἐξακολούθησιν τῆς διακοπῆς τῆς ἐργασίας. γ') ὅστις διὰ τῶν αὐτῶν μέσων καὶ ἵνα ἐξαναγκάσῃ ἐργάτας πρὸς μεταβολὴν τῶν ὄρων τῆς ἐργασίας ἢ πρὸς ἀποχὴν ἀπὸ ἀπεργίας προκαλεῖ διακοπὴν τῆς ἐργασίας ἐργοδότη (λόκ-ἄουτ) ἢ ἐπιδιώκει τὴν ἐξακολούθησιν τῆς διακοπῆς. δ') ὅστις διὰ τῶν αὐτῶν ὡς ἄνω μέσων ἐξαναγκάζει ἐργάτας εἰς ἀποχὴν ἀπὸ ἀπεργίας.

2. Αἱ ἀπειλαὶ ἐννοοῦνται ἐν τῶ παρόντι Νόμῳ αἱ κατὰ τὸ ἄρθρον 96 τοῦ Πον. Νόμου ὀριζόμεναι. διὰ δὲ τὴν περίπτωσιν γ' καὶ αἱ κατὰ τῶν περιουσιακῶν συμφερόντων τοῦ ἐργοδότη σφραγίζονται.

Ἄρθρ. 2. Μὲ φυλάκισιν τοῦλάχιστον τριῶν μηνῶν καὶ χρηματικὴν ποινὴν δραχ. διακοσίων ἕως χιλίων, τιμωρεῖται, ὅστις ἐπὶ τῶ ἐν τῶ προηγουμένῳ ἄρθρῳ σκοπῶ ἀφαιρεῖ, ἀποκρύπτει, καταστρέφει, ἢ ὅπως δήποτε καθιστᾷ ἄχρηστον μηχανήμα ἢ στοιχεῖον μηχανήματος ἢ μηχανικῆς ἐγκαταστάσεως καὶ ἐπιτυγχάνει οὕτω διακοπὴν ἢ ἀσυνήθη ἀνωμαλίαν τῆς λειτουργίας βιομηχανικῆς ἢ βιοτεχνικῆς ἐπιχειρήσεως ἢ καθιστᾷ τὴν ἐξακολούθησιν ἐπικίνδυνον.

Ἄρθρ. 3. Ὁ ἔνοχος τῶν ὡς ἄνω πράξεων τιμωρεῖται ἐξ ἴσου, εἴτε ἐνεργήσῃ πρὸς ἴδιον ὄφελος εἴτε μὴ.

¹ ΕΜΜ. ΛΥΚΟΥΔΗ. Ἡ ἐν Ἑλλάδι βιομηχανία καὶ αἱ ἀπεργίαι ἐν Ἐρμουπόλει, 1883, σ. 91 ἔ.

²Άρθρον 4. Τὸ ἄρθρον 167 τοῦ Πον. Νόμου καταργεῖται.

Κατόπιν τῶν διατάξεων τούτων ἡ ἀπλή ἐγκατάλειψις ἢ διακοπὴ τῆς ἐργασίας λόγῳ ἀπεργίας ἢ ἀνταπεργίας, ὡς ἐβαπτίσθη τὸ λὸκ-ἄουτ, ἀπέβη ἐνέργεια καθ' ἐαυτὴν ἐπιτετραμμένη, ἢ ἀκριβέστερον μὴ ποινικῶς κολάσιμος (διότι ἀστικὴ εὐθύνη, ὡς εἴρηται, δυνατὸν νὰ παρέπεται), οὐχὶ δὲ καὶ νόμιμον δικαίωμα. Καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ γῆν κρατῶν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ χαρακτηρισμός¹.

§ 6. Ἀντικείμενον ἰδίας ἐρεύνης καὶ ἐξαιρετικῶν διατάξεων ἀπετέλεσε τὸ θεμικὸν ἢ μὴ ἀπεργίας τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, ἀλλὰ καὶ τάξεόν τινων ἐργατικῶν στενῶς συνδεομένων πρὸς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς πολιτείας.

Ὡς πρὸς τοὺς δημοσίους λειτουργοὺς παρατηρητέον ὅτι, καίτοι κατὰ τὴν εὐρεῖαν φρασεολογίαν τοῦ ἄρθρου 22 τοῦ Συντάγματος δύναται νὰ θεωρηθῶσι καὶ οὗτοι ἀποτελοῦντες μέρος τῶν ἐργαζομένων τάξεων, ἢ νομικὴ αὐτῶν θέσις δὲν ταυτίζεται πρὸς τὴν τῶν ἐλευθέρων ἐργατῶν, καθόσον ἡ ὑπαλληλικὴ σχέσις ἔχει τοῦτο τὸ ἰδιάζον, ὅτι εἶναι κατὰ βᾶσιν δημιούργημα τῆς πολιτείας, τὴν ὑπαρξιν αὐτῆς ὀφείλουσα ἀμέσως εἰς τὸν νόμον, ὑφ' οὗ καὶ εἰς τὰς καθ' ἕκαστον διατάξεις ρυθμίζεται. Κατ' ἀκολουθίαν ἡ πολιτεία δικαιοῦται καὶ ἰδίας συνθήκας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην νὰ ἐπιβάλλῃ (ὑποχρεώσεις καὶ περιορισμοὺς ἐκ τοῦ νόμου δυναμένους καὶ νὰ τροποποιῶνται ὁποτεδήποτε), καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰδικὰς προνομιακὰς διατάξεις νὰ θεσπίσῃ, συναπαρτιζούσας μέρος τοῦ ὑπαλληλικοῦ θεσμοῦ, ὡς τὸ δικαίωμα τῆς συντάξεως, καὶ ἐνεργητικὰ ταμεῖα ἐπικουρούμενα καὶ χρηματοδοτούμενα ὑπὸ τοῦ Κράτους, διότι ἡ ὅλη σχετικὴ νομοθεσία ἐξυπηρετεῖ κατὰ πρῶτον λόγον τὸ δημόσιον συμφέρον.

Ἐν προκειμένῳ ὁμως προέχει ἀληθῶς ἡ ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη, εἰς ἣν εὐρίσκεται τὸ Κράτος, ὅπως ἐξασφάλισῃ τὴν ἀπρόσκοπτον λειτουργίαν τῶν ὑπηρεσιῶν του, ὧν ἡ ἀθρόα ἀναστολὴ δὲν θὰ ἦτο ὑλικῶν μόνον ζημιῶν δι' αὐτὸ ἀπότοκος, ἀλλὰ θὰ ἠδύνατο νὰ θέσῃ ἐν κινδύνῳ αὐτὴν τὴν ὑπόστασιν τῆς πολιτείας ἢ νὰ παραβλάψῃ καιριώτατα τῶν πολιτῶν δίκαια καὶ συμφέροντα.

Ἡ ἐκτέλεσις τῆς ὑπηρεσίας ἀποτελεῖ ὑποχρέωσιν, οὐχὶ ἐξ ἐλευθέρως συμφωνίας παραγομένην, ἀλλ' ἀμέσως ἐκ τοῦ νόμου ἐπιχειμένην εἰς τὸν ὑπάλληλον, ἐφ' ὅσον οὗτος εἰσελθὼν ἀρχικῶς τῇ βουλήσει του, κατὰ κανόνα (ἢ ἐπίταξις ἀποτελεῖ ἐξαίρεσιν), διατελεῖ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ καὶ δὲν ἐξέλθῃ ταύτης νομίμως. Ἐγκατάλειψις θέσεως ἢ ἀπουσία ἄνευ ἀδείας, ἢ ὑπέρβασις ταύτης τιμωροῦνται πειθαρχικῶς, ἐπὶ δὲ τῶν στρατιωτικῶν καὶ ποινικῶς. Κατ' ἰσχυρότερον δὲ λόγον εἰς τὰς ἀπαγορεύσεις ταύτας ἐμπίπτουσιν ὁμαδικαὶ ἀρνήσεις ὑπηρεσίας.

Χαρακτηριστικὴ εἶναι μία ἀπόφασις τοῦ Γερμανικοῦ δικαστηρίου ἀπὸ 30 Ὀκτωβρίου 1922, καθ' ἣν «ἡ ἀναστολὴ ἢ ἀρνήσις ἐργασίας ἐμφανίζεται, οὐχὶ ὡς μὴ ἐπι-

¹ DUGUIT, *de Constit.* 1930, § 69 σ. 222 καὶ 5, 1925 § 17 σ. 177 ἔ.

τρεπομένη, ἀλλ' ὡς ἀπηγορευμένη, κατὰ τὸ περὶ δημοσίων ὑπαλλήλων δίκαιον *prāxis*¹.

Περαιτέρω δ' ἔτι ἔβη ἐν Γαλλίᾳ τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας, ἀποφηνάμενον ὅτι «ἡ ἀπεργία, συνισταμένη εἰς ἄρνησιν ὑπηρεσίας ἐκ συνεννοήσεως μεταξὺ τῶν ὑπαλλήλων, εἶναι *prāxis* ἀθέμιτος, καὶ ἂν ἤθελε διαφεύγει τὴν καταστολὴν δι' ἐφαρμογῆς τοῦ ποινικοῦ νόμου· ἀπεργοῦντες οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι δὲν διαπράττουσιν ἀτομικὸν ἀπλῶς παράπτωμα, ἀλλὰ τίθενται δι' ὁμαδικῆς πράξεως ἐκτὸς τῆς ἐφαρμογῆς τῶν νόμων καὶ κανονισμῶν τῶν προστατευόντων τὰ ὑπαλληλικά αὐτῶν δίκαια· κατ' ἀκολουθίαν ἢ διοικήσεις δύναται νὰ τοὺς ἀντικαταστήσῃ ἀμέσως, χωρὶς νὰ τηρήσῃ τὰς πρὸς ἀπόλυσιν αὐτῶν κανονικῶς ἐπιβαλλομένας ἐγγυήσεις»².

Σύμφωνον πρὸς τὰς ἀντιλήψεις ταύτας ἐξεδόθη παρ' ἡμῖν τὸ Ν. Α. 5/8 Σ/βρίου 1923 «περὶ πειθαρχικοῦ ἐλέγχου ἀπεργούντων δημοσίων ὑπαλλήλων καὶ ὑπηρετῶν».

Καὶ διὰ μὲν τοὺς στρατιωτικούς, ὧν θεμελιώδης ὑποχρέωσις εἶναι ἡ πειθαρχία, δὲν δύναται πᾶν νὰ νοηθῇ ὡς θεμιτὴ ἄρνησις ὑπηρεσίας, πᾶσα παράβασις δὲ τοῦ καθήκοντος τῆς πειθαρχίας καὶ κατὰ μείζονα λόγον ὁμαδικὴ τοιαύτη συνεπάγεται βαρυτάτας κυρώσεις. Ἀνάλογον θέσιν κατέχουσι καὶ τὰ λοιπὰ ὄργανα δημοσίας ἀσφαλείας, χωροφυλακῆς, ἀστυνομίας, τελωνοφυλακῆς.

Ἄλλὰ προφανῆς ἐπίσης ὁ κίνδυνος τῆς παραλύσεως τῆς κρατικῆς μηχανῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ἐὰν ἤθελεν ἐπιτραπῆ ἡ ὁμαδικὴ ἀπεργία εἰς τοὺς συγκοινωνιακοὺς ὑπαλλήλους, τῶν ταχυδρομείων, τηλεγράφων καὶ τηλεφώνων, σιδηροδρομικοὺς καὶ τροχιοδρομικοὺς. Εἰδικῶς κατ' αὐτῶν ἐθεσπίσθη τὸ μέτρον τῆς ἀναγκαστι-

¹ Ἡ ὅλη σχετικὴ αἰτιολογία τῆς ἀποφάσεως ταύτης ἔχει ὡς ἀκολουθῶς: «Ὁ περὶ δημοσίων ὑπαλλήλων νόμος βεβαίως δὲν περιέχει ρητὴν ἀπαγόρευσιν τῆς ὁμαδικῆς ἀναστολῆς τῆς ἐργασίας ἢ τῆς ἄρνήσεως πρὸς ἐργασίαν ἐκ μέρους τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων. Συνάγεται ὅμως ἀνεκδοκίμως ἢ τοιαύτη ἀπαγόρευσις ἐκ τῆς ἀλληλουχίας τῶν διατάξεων του. Κατὰ τὴν παράγρ. 10 αὐτοῦ πᾶς ὑπάλληλος ἔχει τὴν ὑποχρέωσιν ν' ἀσκῇ τὸ ἀνατεθὲν αὐτῷ λειτουργημᾶ ἐν συνειδήτῳ, συμφῶνως πρὸς τὸ Σύνταγμα καὶ τοὺς Νόμους. Κατὰ τὴν παράγρ. 14 δὲν δύναται ν' ἀπομακρυνθῇ τῆς ἀσκήσεως τῶν καθηκόντων του ἄνευ ἀδείας. Ἡ ἀναστολὴ ἢ ἄρνησις τῆς ἐργασίας παραβιάζει τὸ δημόσιον τοῦτο καθήκον πρὸς ἄσκησιν τοῦ λειτουργήματος, ἢ παραβίασις δὲ τῶν ὑπηρεσιακῶν καθηκόντων εἶναι ὑπηρεσιακὸν παράπτωμα κατὰ τὴν παράγρ. 72 καὶ τιμωρεῖται μὲ πειθαρχικὰς ποινάς, κατὰ συνέπειαν εἶναι ἀπηγορευμένη εἰς τοὺς ὑπαλλήλους. Ὅθεν ἡ ἀναστολὴ ἢ ἄρνησις ἐργασίας ἐμφανίζεται ὄχι ὡς μὴ ἐπιτρεπομένη, ἀλλ' ὡς ἀπηγορευμένη, κατὰ τὸ περὶ δημοσίων ὑπαλλήλων δίκαιον, *prāxis*. Ἡ ἀπαγόρευσις αὕτη τοῦ δικαίου τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, ἢ κολαζομένη διὰ πειθαρχικῆς ποινῆς, ἐπιούσεται διὰ τῆς διατάξεως τῆς 1 Φεβρουαρίου 1922, καθ' ἣν ὄχι ἡ ἀναστολὴ καὶ ἡ ἄρνησις τῆς ἐργασίας τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων καθ' ἑαυτάς, ἀλλ' ἢ εἰς ταύτας παρότρυνσις κολάζεται, ὄχι πλέον πειθαρχικῶς, ἀλλὰ ποινικῶς, διὰ δημοσίας ποινῆς (Θέμιδος ἔτος ΑΑ, σ. 379 ἔ.).

² Ἀποφάσεις *Winkel* καὶ *Rosier* τῆς 7 Αὐγούστου 1909. HAURIU, *Notes d'Arrêts du Consul d'état* 3 DUGUIT. *Droit Constit.* 3 (1930) § 69, σ. 219 ἔ.

κῆς στρατεύσεως, παραμενόντων οὐχ ἦτιον ἐν τῇ ἐκτελέσει τῆς ὑπηρεσίας αὐτῶν. (Νόμ. 325 τῆς 20 Ὀκτωβρίου 1914 περὶ μέτρων ἐξασφαλίσεως τῶν εἰς τὸ Κράτος ἀναγκαιουσῶν μεταφορῶν καὶ τῆς δημοσίας τάξεως). Ταῦτα δ' ἐπεξετάθησαν καὶ εἰς τὸ προσωπικὸν βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων, ἐταιρειῶν φωτισμοῦ κλπ. (Ν. Α. 13 Μαρτίου 1917, Νόμ. 1389/1918 ἄρθρ. 13, Ν. Α. 6/11 Αὐγούστου 1923).

§ 7. Συναφῆς πρὸς τὸ δικαίωμα τῆς ἐργασίας εἶναι καὶ ἡ ἀκόλυτος συγκρότησις ἐνώσεων διὰ τὴν ἐν κοινῷ ἐπιδιώξιν τῶν συμφερόντων, τῶν ἐργατῶν ἐξ ἑνὸς καὶ τῶν ἐργοδοτῶν ἐξ ἑτέρου.

Μετὰ πλείονας διακινύμεναι ἐν Γαλλίᾳ τὸ ἀντικείμενον τοῦτο ἐρροθυμίσθη διὰ τοῦ νόμου τῆς 31 Μαρτίου 1884 (*loi relative à la création des syndicats professionnels*), ὅστις ἐτροποποιήθη καὶ συνεπληρώθη διὰ τοῦ νόμου τῆς 12 Μαΐου 1920¹.

Παρ' ἡμῖν πρῶτα τοιαῦτα νομοθετήματα ὑπῆρξαν, γενικῶς μὲν ὁ περὶ σωματείων 281 νόμος τοῦ 1914 μετὰ τῶν ἐπιγενομένων αὐτῷ τροποποιήσεων, εἰδικῶς δ' ὁ νόμος 2151 τῆς 21 Μαρτίου 1920 περὶ ἐπαγγελματικῶν σωματείων καὶ τὸ ἐκτελεστικὸν αὐτοῦ Αἰτάγμα. Αἰὰ τῶν σωματειακῶν ὀργανώσεων, σὺν ἄλλοις, ἐπιτυγχάνεται ἡ σύναψις συλλογικῶν συμβάσεων ἐργασίας, δι' ὧν ἐξασφαλίζεται καὶ ρυθμίζεται ἡ θέσις τῶν ἐργατῶν, διατυπουμένων ἐκ τῶν προτέρων τῶν ὅρων τῆς προσλήψεως αὐτῶν. Ἐνδεικτικῆ δὲ καὶ τοῦ στεροῦ συνδέσμου τῶν τοιούτων σωματείων ὡς πρὸς τὰς ἀπεργίας εἶναι ἡ διάταξις τοῦ ἄρθρ. 8 τοῦ ν. 2151, καθ' ἣν «ἐν περιπτώσει ἀπεργίας ἐπαγγελματικοῦ σωματείου, ὅπωςδήποτε λαβούσης χώραν, ὑποχρεοῦνται οἱ κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην μονίμως ἢ προσωρινῶς διοικοῦντες τὸ σωματεῖον, ἔστω καὶ ἂν διατελῶσιν ὑπὸ παραίτησιν, νὰ καλέσωσιν ἐντὸς 48 ὡρῶν ἀπὸ τῆς ἐνάργεως τῆς ἀπεργίας Γενικὴν Συνέλευσιν τῶν μελῶν, πλὴν ἂν ἡ ἀπεργία ἀπεφασίσθη ὑπὸ Γενικῆς Συνελεύσεως τὸ πολὺ πρὸ 8 ἡμερῶν συνελθούσης. Μὴ γενομένης ἀπαρτίας, καλεῖται νέα Συνέλευσις ἐντὸς 24 ὡρῶν, ἐὰν δὲ καὶ αὕτη δὲν ἤθελεν εὐρεθῆ ἐν νομίμῳ ἀπαρτίᾳ, ἢ Διοικήσις τοῦ σωματείου δὲν δύναται, διαρκούσης τῆς ἀπεργίας, νὰ ἐπιχειρήσῃ οὐδεμίαν ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ πρᾶξιν, πλὴν τῆς συγκλήσεως νέας Συνελεύσεως καὶ τῆς ἐκπροσωπήσεως τοῦ Σωματείου ἐνώπιον τῶν Διοικητικῶν Ἀρχῶν. 2. Αἱ ὡς ἄνω διατάξεις ἐφαρμόζονται καὶ ἐπὶ ἐργοδοτικῶν σωματείων ἐν περιπτώσει ἀπαρτίας (λόκ-ἄουτ)».

Σχετικὸς ἐπίσης εἶναι ὁ νόμος 602 περὶ Συνεταιρισμῶν μετὰ τῶν μερικῶς τροποποιησάντων αὐτόν, ἀφορῶν τὴν, διὰ τῆς συνεργασίας τῶν ἐπαγγελματικῶν ἰδίως τάξεων, προαγωγὴν τῶν οἰκονομικῶν αὐτῶν συμφερόντων.

Σπουδαιοτάτη ἀφ' ἑτέρου ὑπῆρξεν ἡ ἀπὸ τοῦ 1917 διὰ Διαταγμάτων τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ προσωρινῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ νόμου 1072 τῆς 18 Νοεμβρίου 1917

¹ "Ora DUGUIT, *Dr. Constitut.*, 5 § 18 σ. 195 ἐπ.

ἀρξαμένη καὶ ἕως σήμερον συνεχιζομένη διὰ σειρᾶς νόμων καὶ Διαταγμάτων, ὧν δὲν εἶναι εὐχερῆς ἢ ἀπαρίθμησις, νομοθετικὴ ἐργασία διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἀκτημόνων ἀγροτῶν, βάσει συνεταιρισμῶν.

Τέλος, πλὴν τοῦ ἀνωτέρω μνησθέντος Ταμείου περιθάλψεως μεταλλευτῶν καὶ τῶν ἀλληλοβοηθητικῶν τοιούτων (περὶ ὧν προβλέπει ὁ νόμ. 281 ἄρθρ. 21), ἰδρύθησαν καὶ ἄλλα ταμεῖα προνοίας καὶ συντάξεως δι' ὠρισμένας ἐπιχειρήσεις, κατὰ πρῶτον λόγον σιδηροδρομικὰς (νόμος ΓΣΚ' τοῦ 1907, 1017 τοῦ 1917 καὶ 1363 τοῦ 1918. Διάτ. 31 Ἰανουαρίου 1920, 10 Δεκεμβρίου 1921 κλπ.). Γενικώτερος δὲ ὁ νόμος 2868 τοῦ 1922 καὶ Ν. Α. 16 Νοεμβρίου 1923 περὶ ὑποχρεωτικῆς ἀσφαλίσεως τῶν ἐργατῶν καὶ ἰδιωτικῶν ὑπαλλήλων. Εἰδικοὶ νόμοι 3253 περὶ Ταμείου Προνοίας προσωπικοῦ Ἐφημερίδων. Ν.Α. 11 Ἰουλίου 1925 περὶ ἀσφαλίσεως καπνεργατῶν, κυρωθὲν διὰ νόμον 3460 τοῦ 1928 καὶ καθεξῆς.

Ταμεῖα προνοίας ἐπίσης συνεστήθησαν ὑπὲρ τῶν δημοσίων (πολιτικῶν) ὑπαλλήλων καὶ στρατιωτικῶν ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, καὶ ἐτέρωθεν Ταμεῖα συντάξεων νομικῶν καὶ ἰατρῶν κλπ. Ἄλλὰ τὰ μὲν τούτων, ὡς ἐσημειώθη ἤδη ἀνωτέρω, βασικῶς συνέχονται μετὰ τοῦ ὑπαλληλικοῦ δικαίου, τὰ δὲ ἐμφανίζονται ὡς ἀνθύπαρκτα (ἰδιωτικὰ) ἰδρύματα, δι' εἰσφορῶν τῶν μελῶν λειτουργοῦντα, λαμβάνοντα ὅμως τὸ χρέος τῆς νομοθετικῆς κυρώσεως διὰ τὸν ἐξαναγκασμὸν τῆς εἰσφορᾶς, μεθ' ἧς οὐχὶ σπανίως παρεισάγονται καὶ πόροι τινὲς εἰς βάρος τοῦ κοινοῦ.

Ἐνταῦθα ἀνήκει καὶ τὸ διὰ Διατάγμ. ἀπὸ 4 Αὐγούστου 1923, κυρωθέντος διὰ τοῦ νόμου 2563 τοῦ 1928, ἰδρυθὲν Ταμεῖον συντάξεων ἠθοποιῶν μουσικῶν καὶ τεχνιτῶν θεάτρον.

Σημειωτέα ἔτι τὰ εἰσαγαγόντα περιθάλψεις ἀνεργίας ἐκ συγκεκριμένων περιστάσεων :

α) Ν. Α. 21 καὶ 25 Φεβρ. 1916 κυρωθέντα διὰ τοῦ νόμ. 2160 τοῦ 1920 περὶ προσωρινῆς ρυθμίσεως τῶν ἐργατικῶν σχέσεων ἐν τῇ βιομηχανίᾳ, περιλαβόντα καὶ ἀποζημίωσιν τῶν ἔνεκα τῆς εἰσαγωγῆς μηχανῶν στερουμένων ἐργασίας σιγαροποιῶν.

β) Ν. Α. 6 Σεπτ. 31 Ὀκτ. 3 Δεκ. 1925, 5 Ἰουλ. 1926 κωδικοποιηθέντα διὰ Διατ. 15 Δεκ. 1927, ὅπερ ἐπεκυρώθη διὰ Ν. Α. 12/13 Νοεμβρ. 1927 περὶ Ταμείου Τροχαίας Κινήσεως, ὑπὲρ τῶν ἠνιόχων (ἰδιοκτητῶν καὶ ἐργατῶν) ἐκτοπιζομένων ὑπὸ τῶν αὐτοκινήτων.

Μονιμώτερον χαρακτηρῶ φέρει τὸ Ν. Α. 2/20 Νοεμβρίου 1926 περὶ συστάσεως κεφαλαίου ἀνεργίας ὑπὲρ τῶν ἐργατῶν θαλάσσης (κυρωθὲν καὶ τροποποιηθὲν διὰ Ν. 3937 τοῦ 1929) καὶ ὁ κατ' ἐπέλεσιν αὐτοῦ διὰ Διατ. 1 Μαρτίου 1927 ἰδρυθεὶς «οἶκος Ναύτου», χορηγῶν εἰς τοὺς ἀνέργους ναυτικούς στέγην, συσσίτιον, ἰατρικὴν περίθαλψιν καὶ μέσα μετακινήσεως πρὸς εὐρεσιν ἐργασίας.

Β'

§ 8. Εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦτο εἶχεν ἐξιχθῆ ἡ ἐργατικὴ τῆς Ἑλλάδος νομοθεσία, ὅτε ἐψηφίσθη τὸ Σύνταγμα τοῦ 1927, εἰς τὸ ὁποῖον κατὰ πρῶτον περιελήφθη ὁ ἐν ἀρχῇ κανὼν τοῦ ἄρθρου 22.

Οὐδὲ πόρρωθεν δύναται νὰ εἰκασθῆ, ὅτι δι' αὐτοῦ ὁ Συνταγματικὸς νομοθέτης ἐσκόπει νὰ καταργήσῃ ἢ τροποποιήσῃ θεμελιωδῶς τὴν ὑφισταμένην ἤδη νομοθεσίαν, ἀλλ' οὐδὲ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι νὰ ἀπομακρυνθῆ οὐσιωδῶς ἀπ' αὐτῆς. Ἀντιθέτως ἡ ὡς ἄνω διάταξις δέον νὰ ἐρμηνευθῆ, ὡς ἐνέχουσα ἀνεπιφύλακτον ἐπιδοκιμασίαν τῆς κεχαραγμένης νομοθετικῆς ἐργατικῆς πολιτικῆς καὶ ἐπιταγῆν πρὸς συνέχισιν αὐτῆς εἰς τὴν ἰδίαν κατεύθυνσιν.

Ἐντεῦθεν τὸ ὅλον ἀναπτυχθὲν σύστημα παραμένει ἐν ἀναμφιβόλῳ ἰσχύϊ, μετὰ τῶν παρομοαρτούντων περιορισμῶν, καθ' ὃ μέρος ἰδρύνονται τοιοῦτοι.

Εἶναι ἀληθές, ὅτι εἰς τὸ κείμενον τοῦ ἄρθρ. 22 δὲν ἀπαντᾷ ἡ ἐπὶ προσωπικῆς ἐλευθερίας ἐπιφύλαξις «εἰ μὴ ὅταν καὶ ὅπως ὁ νόμος ὁρίζει».

Ἄλλ' ἐν πρώτοις, ἐφόσον ἐπαφίεται εἰς τὸν νομοθέτην ἡ ὅλη ρύθμισις τῶν σχετικῶν θεμάτων, εἶναι αὐτόδηλον καὶ οἴκοθεν συνεπόμενον, ὅτι αἱ νομοθετηθησόμεναι διατάξεις θὰ συνδέονται πρὸς τὰς ρυθμιζομένας πραγματικὰς περιστάσεις καὶ θὰ διαγράφωσι καὶ τοὺς ὅρους, ὑφ' οὓς θὰ τυγχάνωσιν αὐταὶ τῆς προστασίας τοῦ νόμου.

Ἀφ' ἐτέρου ὁ ὅρος «προστασία» δὲν εἶναι τόσον ἐνρὺς καὶ ἀπόλυτος, ὅσον τὸ «ἀπαραβίαστον τῆς ἐλευθερίας», ἀλλ' ἐγκλείει τὴν ἔννοιαν θετικῆς τιμῆς καὶ ἐν μέτρῳ παροχῆς ἀντιλήψεως, πατρικῆν οὕτως εἰπεῖν φροντίδα, ἥτις δὲν εἶναι ἄμοιρος καὶ ἀδστηρότητός τιμος ἢ περιορισμῶν.

Ἀκολουθεῖ δὲ καὶ ἡ ἔποψις ὅτι, ὡς ἐρρέθη, οἱ περιορισμοὶ ἢ ἀφορῶσιν εἰς γενικότερα συμφέροντα τῆς πολιτείας, μὴ δυνάμενα νὰ παροραθῶσι, χάριν τῆς δλότητος, εἰς ἣν καὶ ὁ ἐργάτης ἀνήκει, ἢ θεραπεύουσιν ἀπ' ἐνθείας τὸ καλῶς ἐννοούμενον συμφέρον αὐτῶν τῶν προσιατευομένων ἐργατῶν καὶ προασπίζουσι συνάμα τὴν ἐργασίαν τῶν συναδέλφων των.

Τὸ Γερμανικὸν Σύνταγμα ἐν ἄρθρῳ 157 φέρει, ὅτι ἡ ἐργασία (κυριολεκτικῶς ἢ δύναμις τοῦ ἐργάζεσθαι) διατελεῖ ὑπὸ τὴν ἰδιαιτέραν προστασίαν τῆς Ἐπικρατείας «*Die Arbeitskraft steht unter dem besonderen Schutz des Reichs*». Σχολιάζων δὲ τὴν διάταξιν ὁ *Anschütz* ἐπάγεται «ἡ ἐγγύησις ἰδιαιτέρας προστασίας σημαίνει ὅτι ἡ Ἐπικράτεια δὲν ἀρκεῖται εἰς τὴν γενικὴν νόμιμον προστασίαν, ἧς ἀπολαύουσιν ἡ ζωὴ καὶ ὑγεία, ὡς θεμέλια τῆς δυνάμεως τοῦ ἐργάζεσθαι, ἀλλ' ἐπέκεινα τούτου ὑποχρεοῦται νὰ ἀφιερῶσῃ ἰδιαιτέραν προστασίαν εἰς τὴν ἐργασίαν, ἐπὶ τῷ τέλει τοῦ

ν^ο ἀπομακρόνη κατὰ τὸ ἐφικτὸν πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ παραβλέψη τὸ οἰκονομικὸν τοῦτο ἀγαθόν. Τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην ἤδη τὸ παλαιὸν πολιτειακὸν καθεστὸς (*Staatswesen*) ἔχει ἀναγνωρίσει ὡς τοιαύτην καὶ ἀναλάβει τὴν πλήρωσιν αὐτῆς. Ἡ διάταξις κατὰ ταῦτα (*insofern*) οὐδὲν νέον λέγει¹.»

Κατὰ τὸν αὐτόν, ἂν μὴ ἰσχυρότερον, λόγον, τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἀληθεύει καὶ παρ' ἡμῶν, ἐνθα καὶ ὁ προσδιορισμὸς «ἰδιαιτέρας» (πράγματι οὐδὲν προσθέτων) παραλείπεται, ἢ δὲ νομοθεσία εἶχεν ὁμοίως προπορευθῆ καὶ διαγράφει παγίαν πολιτικὴν πρὸ τοῦ Συντάγματος.

§ 9. Ἐνεὶ οὐδενὸς δισταγμοῦ καὶ ἡ ἐπακόλουθος τῷ Συντάγματι νομοθεσία ἔβη συνεχίζουσα τὴν αὐτὴν τροχίαν.

Οὕτως ὁ νόμος περὶ ἐργατικῶν ἀτυχημάτων συνεπληρώθη διὰ τοῦ νόμου 4705 τοῦ 1930, ὁ νόμος 2112/1920 περὶ καταγγελίας τῆς συμβάσεως ἐργασίας διὰ τοῦ νόμου 4558/1930 καὶ καθεξῆς.

Πλὴν τῶν ἄλλων μνημονευτέοι οἱ νόμοι 3452 τῆς 12/14 Μαρτίου 1928 «περὶ ἀπεργούντων δημοσίων ὑπαλλήλων κλπ.» καὶ 4879 ἀπὸ 6/6 Μαρτίου 1931 «περὶ ὑπαλλήλικῶν ὀργανώσεων» δι' ὧν ἐπιτρέπεται μὲν κατ' ἀρχὴν εἰς τοὺς πολιτικοὺς ὑπαλλήλους τῆς Διοικήσεως, πλὴν τῶν Ἀστυνομικῶν, νὰ συνιστῶσιν ἐπαγγελματικὰ σωματεῖα καὶ ἐνώσεις, ἀλλ' ὑπὸ συγκεκριμένους περιορισμοὺς καὶ ποινικὴν δίωξιν τῆς ἀπεργίας, ἰδρύεται δὲ καὶ διὰ τὰς συναφεῖς πειθαρχικὰς παραβάσεις ἴδιον Διοικητικὸν Δικαστήριον. Ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς ἀπεργίας ἐπανῆλθεν αὐθις ὁ νόμος 5458 ἀπὸ 7/10 Μαΐου 1932 «περὶ ἀπεργίας δημοσίων ὑπαλλήλων, ὑπηρετῶν κλπ.,» συγχωρεύσας καὶ ἐπεκτείνας τὰς σχετικὰς διατάξεις τῶν δύο προηγουμένων, καθ' ἃς οἱ ἀπεργοῦντες ὑπάλληλοι θεωροῦνται ὑποβαλόντες παραίτησιν, τιμωροῦνται δὲ διὰ φυλακίσεως μέχρις ἐνὸς ἔτους κλπ.².

Εἰς τὰ νομοθετήματα ἐπίσης τῆς στρατεύσεως ὄρισμένων ὑπαλλήλων καὶ ἐργατῶν πρὸς ἀναγκαστικὴν παροχὴν τῆς ὑπηρεσίας των προσετέθη ὁ νόμος 3673 τοῦ 1928, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ Ν. Α. 21 Ὀκτωβρίου, 5 Νοεμβρίου 1925 ἄρθρ. 1, 4, 5 καὶ 6, περιλαβὼν σὺν ἄλλοις καὶ τοὺς ἀρτεργάτας, ἀπαγγέλλον δὲ κατὰ τῶν ἀπεργῶν ἄρσιν τοῦ ἐνοικιοστασίου καὶ δικαστικὴν διάλυσιν τῶν σωματείων αὐτῶν. Διὰ δὲ τοῦ νόμου 4968 τοῦ 1931 ἐπὶ πλέον εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐσωτερικῶν ἐδόθη τὸ δικαίωμα νὰ στερεῇ τοὺς ἀπεργοῦντας ἀρτοποιοὺς τῆς ἀδείας ἰδρύσεως καὶ λειτουργίας ἀρτοποιείου.

¹ ANSCHÜTZ, *Die Verfassung des Deutschen Reichs von 11 August 1919*, ἐπὶ τοῦ ἄρθρ. 157.

² Ἀξία ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι ἡ ἐμπεριστατωμένη αἰτιολογικὴ ἔκθεσις τοῦ νόμου 4879, δημοσιονομικὴ ἐν Κώδικι Θεμέδος 1931 σ. 55 ἔ. Ὅρα εἰ πρακτικὰ συζητήσεων Ἀναθεωρητικῆς Ἐπιτροπῆς Ἀστικοῦ Κώδικος περὶ συμβάσεως ἐργασίας, σ. 267 ἔπ.

Ἐφ' ἑτέρου εἰς εἰδικὴν περίθαλψιν ἀνεργίας ἀφορᾷ ὁ νόμος 3085 τῆς 7/11 Ἰεκεμβρίου 1928 «περὶ τῆς παραβολῆς (πλεονίσματος) τῶν ἀτιμοπλοίων εἰς τὰς προκυμαίας τῶν λιμένων καὶ χορηγίας βοηθήματος ἀνεργίας εἰς τοὺς λεμβούχους.»

§ 10. Θετικώτερόν πως διατυπῶνται τὸ δεύτερον μέρος τοῦ ἄρθρου 22 τοῦ Συντάγματος καθορίζον, ἀλλὰ διὰ γενικοῦ πάλιν χαρακτηρισμοῦ, τὴν προστασίαν τοῦ Κράτους, ὡς περιλαμβάνουσαν «συστηματικὴν μέριμναν ὑπὲρ τῆς ἡθικῆς καὶ ὕλικῆς ἐνημερίας τῶν ἐργαζομένων τάξεων, ἀστικῶν καὶ ἀγροτικῶν».

Τὸ σύνολον τῶν σχετικῶν πρὸς τὰ θέματα ταῦτα διατάξεων ἀπαρτίζει τὴν καλουμένην ἐργατικὴν νομοθεσίαν.

Τοῦ ἡμετέρου Συντάγματος ρητὴν ἐν τῷ αὐτῷ ἄρθρῳ ποιουμένου μνησίαν προστασίας τῆς πνευματικῆς ἐργασίας, δὲν εἶναι ἀλλοτρία πρὸς τὸ ἄρθρο 22 ἢ, ἀποτελοῦσα καθ' ἑαυτὴν θεσμὸν τοῦ ἀστικοῦ δικαίου, προστασία τῆς πνευματικῆς ἰδιοκτησίας ὑπὸ τὴν εὐθείαν ταύτης ἔννοίαν, ὡς καὶ τῶν διπλωμάτων εὐρεσιτεχνίας καὶ βιομηχανικῶν σημάτων. Ὡσαύτως ὁ καθορισμὸς τῶν ἰατρικῶν καὶ δικηγορικῶν ἀμοιβῶν, ἢ καθιέρωσις συντομωτέρας καὶ ὀλιγοδαπανωτέρας διαδικασίας πρὸς ἀπόληψιν αὐτῶν κλπ.

§ 11. Ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προεκτεθέντων ἢ προστασία τοῦ ἄρθρου 22 τοῦ Συντάγματος περιλαμβάνει :

Α') Τὴν βοήθειαν ὑπὸ τῆς πολιτείας πρὸς εὐρεσιν ἐργασίας (σύστασις γραφείων ἐργασίας, μέτρα προληπτικὰ τῆς ἀνεργίας) εἰς τοῦτο ἀφορᾷ ὁ τελευταῖον ψηφισθεὶς νόμος 5288 τῆς 8/10 Ὀκτωβρίου 1932 «περὶ ρυθμίσεως τῆς ἀγορᾶς τῆς ἐργασίας». Σχετικοὶ εἰσι καὶ οἱ εἰδικῶς προστατεύοντες τοὺς ἐφέδρους νόμοι 4180, 4881, 5455 (παρεμφερῆς Γαλλ. Ν. 24 Ἀπριλίου 1924).

Β') Τὴν ὑποστήριξιν τῶν ἐργαζομένων περὶ τὴν ἄσκησιν τῆς ἐργασίας, καὶ διὰ νομοθετικῆς ἐν μέτρῳ ἐπεμβάσεως εἰς τοὺς ὅρους τῆς συμβάσεως ἐργασίας (ὡς εἶναι ἢ ὑποχρεωτικὴ διατήρησις αὐτῆς ὑπὲρ τῶν στρατευθέντων, ἢ ἀκυρότης ὅρων πιεστικῶν, ἢ πρὸ ὠρισμένου χρόνου καταγγελία τῆς συμβάσεως ἐργασίας καὶ σχετικὴ ἀποζημίωσις), τὴν περιφρούρησιν τῆς σωματικῆς ἀκεραιότητος καὶ ὑγείας αὐτῶν, τὰ ἐπιπρεπόμενα χρονικὰ ὅρια ἐργασίας, Κυριακὴν ἢ ἅπαξ τῆς ἐβδομάδος ἀνάπαισιν (*répos hebdomadaire*), εἰδικοὺς ὅρους ὑπὲρ τῶν γυναικῶν καὶ ἀνηλίκων.

Γ') Τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ προϊόντος τῆς ἐργασίας, ὡς οἱ νόμοι οἱ ρυθμιζόντες τὰ τῆς πληρωμῆς τῶν ἡμερομισθίων τῶν ἐργατῶν, τὴν ταχεῖαν καὶ ὀλιγοδάπανον ἐκδίκασιν τῶν ἐργατικῶν διαφορῶν, τὸ ἀκατάσχετον τῶν ἐργατικῶν καὶ ὑπαλληλικῶν μισθῶν. Ὡσαύτως ἢ σύμβασις τῆς Βέρνης διὰ τὴν προστασίαν τῶν φιλολογικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν ἔργων, κερθωθεῖσα διὰ τοῦ νόμου 5257 τῆς 3/11 Ἀγούστου 1931.

Δ') Ἐπικουρίαν εἰς τὸ ζήτημα τῆς στέγης, ἰδίως δημιουργίαν εὐθηνῶν ἐργατι-

κῶν κατοικιῶν. Μέχρι τοῦδε παρ' ἡμῶν ἠγνοήθησαν κυρίως αἱ δημοσιοὑπαλληλικαὶ τάξεις πρὸς κτῆσιν ἰδίων οἰκημάτων, δι' ἀναγκαστικῆς ἀπαλλοτριώσεως ὑπὲρ οἰκοδομικῶν συνεταιρισμῶν (Νομ. Διάτ. 11 Μαΐου 1932, Νόμ. 4202, 4614, Διάτ. 12 Νοεμβρίου 1930, ἐπεκτεῖνον τοὺς ἄνω νόμους ὑπὲρ τῶν ὑπαλλήλων ὀργανισμῶν καὶ ἐπιχειρήσεων ἐκμεταλλευσόμενων σιδηροδρομικὰ δίκτυα). Τελευταῖον ὁ νόμος 5204 τῆς 23/28 Ἰουλίου 1931 «περὶ ἰδρύσεως ἐργατικῆς ἐστίας» ἐμερίμνησε καὶ διὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν ἐπαγγελματικῶν ὀργανώσεων τῆς ἐργατικῆς τάξεως εἰς κτίρια ἐπὶ τούτῳ ἰδρυθέντος νομικοῦ προσώπου δημοσίου δικαίου.

Ε') Τὴν ἀσφάλειαν τῶν ἐργαζομένων καὶ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν ἕνεκα παθῆμάτων ἐκ τῆς ἐργασίας, νόσον, γήρατος, θανάτου. Ἀνωτέρω ἐσημειώσαμεν πλείονα εἰδικὰ «Ταμεῖα Προνοίας», ἃ προϊόντος τοῦ χρόνου ἐπληθύνθησαν ἔτι μᾶλλον (Ταμεῖα ἐφημεριδοπωλῶν, μυλεργατῶν καὶ ἀρτεργατῶν, τυπογράφων, ἐργατῶν λιμένος Πειραιῶς, ἐργοληπτῶν, κυβερνητῶν ἰστιοφόρων, ἐκτελωνιστῶν, κλήρου).

Ἄλλὰ τὸ νεώτερον καὶ σπουδαιότατον ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου νομοθέτημα, καθολικῶς καὶ ἐν εὐρύτερῳ μέτρῳ ἐπαγγελλόμενον τὴν τοιαύτην προστασίαν, εἶναι ὁ νόμος 5733 τῆς 10/11 Ὀκτωβρίου 1932 περὶ κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων, ὅστις, μέλλον νὰ ὑποστῇ αὐτῆς μερικὴν νομοθετικὴν ἀναθεώρησιν, δὲν ἐτέθη ἔτι ἐν ἰσχύϊ.

Ὅρθῶς δὲ ὁ ἡμέτερος νομοθέτης δὲν ἠθέλησε νὰ ἐκτείνῃ γενικῶς τὴν ἀσφάλειαν καὶ ἐπὶ τῆς ἀπλῆς ἀνεργίας, διότι ἡ τοιαύτη προστασία ἤδη εἰς ἄλλα μεγάλη Κράτη καὶ δαπανηροτάτη καὶ ἐξόχως ἐπικίνδυνος κατεδείχθη.

§ 12. Τοιαύτη εἰς κεφαλαιώδεις γραμμὰς ἢ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς συνταγματικῆς διατάξεως τοῦ ἀρθ. 22 νῦν διατελοῦσα ἐργατικὴ νομοθεσία τῆς Ἑλλάδος. Λεπτομερὴς βεβαίως ἀνάλυσις τῶν κατ' ἰδίαν νομοθετημάτων διαφεύγει, πλὴν τοῦ χρόνου, καὶ τὰ ὅρια τῆς παρουσίας μελέτης, ἧς σκοπὸς ἦτο μόνον ἡ διευκρίνησις τῆς ἐννοίας καὶ τῆς ἐκτάσεως τῆς Συνταγματικῆς προστασίας, καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως μόνον ταύτης ἠρευνήθησαν παραδειγματικῶς τὰ πρὸ τοῦ Συντάγματος ἰσχύοντα καὶ μετ' αὐτὸ θεσπισθέντα ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου.

Διὰ νὰ καταδειχθῇ δὲ ὁ πραγματικὸς ὄγκος καὶ ἡ σοβαρότης τῆς ἐργατικῆς νομοθεσίας, ἀρκεῖ νὰ σημειωθῇ ὅτι τοῦ ἀρθ. 157 τοῦ Γερμανικοῦ Συντάγματος ἐπιτάσσοντος ρητῶς τὴν ὑπὸ τῆς Ἐπικρατείας κατάρτισιν ἐνιαίου ἐργατικοῦ δικαίου, συνέστη ἔκτοτε παρὰ τῷ Ἐπιτροπῆ τῆς ἐργασίας εἰδικὴ Ἐπιτροπὴ «*Arbeitsrechtausschuss*». Ἐν τούτοις ἡ κωδικοποίησις αὕτη εὐρίσκεται ἀκόμη εἰς τὸ στάδιον τῆς προπαρασκευῆς¹.

¹ FINGER *Staatsrecht* § 75. ANSCHÜTZ ἐπὶ τοῦ ἀρθ. 157 Γερμ. Συντ. Περὶ τοῦ ἐν γένει συστήματος προστασίας τῆς ἐργασίας κατὰ τὸ Γερμ. Συντ. ὅρ. καὶ RENÉ BRUNET *La constitution allemande du 11 août 1919*, Paris, 1921, σ. 230-242.

Κατ' οὐσίαν ἐκ τῶν ἐκτεθέντων καθίσταται δῆλον, ὅτι πολλὰ ἤδη καὶ ἐν βραχεῖ σχετικῶς χρόνῳ ἐγένοντο εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο τῆς πολιτειακῆς ἡμῶν ὀργανώσεως, ἀλλὰ ἔτι πλείονα ἴσως ὑπολείπονται διὰ τὴν συμπλήρωσιν καὶ ὀλοκλήρωσιν αὐτῶν, καὶ τὴν προοῖονσαν ἐξέλιξιν.

Δὲν εἶναι δὲ ἄσκοπον νὰ τοιοσθῇ ἐνταῦθα, ὅτι ἡ ἐξέλιξις πρέπει νὰ βαίῃ μετὰ πολλῆς περισκεφέως, ἰδιαιτέρα δὲ νὰ καταβληθῇ προσοχὴ πρὸς ἀποσόβησιν ἀκροτήτων καὶ παταχθῇ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς οἰαδήποτε διαφαινομένη τοιαύτη τάσις, ὥστε νὰ τηρηθῇ ἀπαρεγκλίτως ἡ εὐθεῖα μέση γραμμῆ, ἣτις μόνη εἶναι ἰκανή, σεβομένη μὲν κατὰ βάσιν τὰ ἐκατέρωθεν δικαιώματα, περιορίζουσα δὲ ταῦτα ἐν τῷ προσήκοντι ἀναγκαίῳ μέτρῳ, νὰ θεραπεύη τελεσφόρως τὰ ἀντιμαχόμενα συμφέροντα.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι πάντως ἐν συνόλῳ ἰκανοποιητικόν, καὶ διὰ τὸ μέλλον εὐοίωνον.

ΛΟΓΟΔΟΣΙΑ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΑΙΓΙΝΗΤΟΥ

Ὁ ἐπὶ Λουδοβίκου-Φιλίππου πρωθυπουργὸς τῆς Γαλλίας, ὁ πολὺς *Thiers*, προσπαθῶν νὰ πείσῃ τὸν βασιλέα του νὰ διαπραγματευθῇ αὐτός, καὶ ὄχι ὁ βασιλεὺς, λεπτὴν ὑπόθεσιν τοῦ στέμματος, ἔλεγεν: «Ἐπιτρέψατέ μου, Μεγαλειότατε, νὰ διεξαγάγω ἐγὼ τὸ λεπτὸν αὐτὸ ζήτημα· εἶμαι πολὺ δεξιός». «Ἀλλὰ ἐγὼ εἶμαι περισσότερον ἀπὸ σᾶς, ἀπήντησεν εὐφρυνῶς ὁ βασιλεὺς, διότι δὲν τὸ λέγω». Ὁ βασιλεὺς βεβαίως εἶχε δίκαιον· ἀλλὰ καὶ ὁ πρωθυπουργὸς δὲν εἶχεν ἄδικον. Ἡ ἀξία ἀναμφιβόλως χάνει περιαντολογοῦσα, ἀλλὰ καὶ ἀκαίρως σιωπῶσα ὄχι μόνον χάνει, ἀλλὰ καὶ δὲν ὠφελεῖ.

Ὁ Νόμος, ἐπιβάλλων εἰς τὴν Ἀκαδημίαν νὰ ἐκθέτῃ δημοσίᾳ, διὰ τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως, τὰ ἔργα της, τὴν θέτει εἰς τὴν δύσκολον θέσιν τοῦ *Thiers*. Ἀλλὰ ὁ Νόμος ἔχει δίκαιον· διότι, ὡς δημόσιον ἴδρυμα, ἡ Ἀκαδημία ὀφείλει δημοσίᾳ νὰ λογοδοτῇ. Ἄλλως, ἡ ἀνασκόπησις τῶν κυριωτέρων γεγονότων τῆς ἀκαδημαϊκῆς ζωῆς ἀποτελεῖ τόσον δι' αὐτήν, ὅσον καὶ διὰ τὸ Ἔθνος, χρήσιμον δίδαγμα. Εἶναι ἀνάγκη νὰ ρίπτωμεν ἐκάστοτε ἑταστικὸν βλέμμα εἰς τὸ παρελθόν μας, εἰς τὸν δρόμον, τὸν ὁποῖον διηρῦσαμεν, εἰς τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἐξετελέσαμεν. Ἀφ' ἐτέρου ἡ τοιαύτη ἐπικοινωνία τῆς Ἀκαδημίας μὲ τὸ Κοινὸν εἶναι καὶ διὰ τὸ Ἔθνος πολὺ ὠφέλιμος. «Τὰ τοιαῦτα ἴδρύματα, λέγει ὁ *Rousseau*, εἶναι ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα μορφώνουν τὸν χαρακτῆρα, ἐμπνέουν τὰ αἰσθήματα καὶ ἐν γένει διαπλάσσουν τὸ δαιμόνιον τοῦ λαοῦ».

Μετὰ τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Προέδρου τελεσθὲν μνημόσυνον τῶν ἐκλιπόντων μελῶν, εἰς τὸν Γενικὸν Γραμματέα ἐπιβάλλεται τὸ εὐχάριστον καθήκον νὰ ἀναφέρῃ τὰ πρὸς